

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.4.19>

KOBIECOŚĆ JAKO NIEODŁĄCZNY ASPEKT KSZTAŁTOWANIA RELACJI WE WSPÓLCZESNYM WYMIARZE

Kateryna Sotnikova

aspirant Katedry Psychologii Praktycznej i Pracy Socjalnej

Wschodnioukraińskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Wołodymyra Dala (Siewierodonieck, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-9553-4897

e-mail: katherinesotnikova@gmail.com

Adnotacja. W artykule omówiono cechy rozwoju tożsamości kobiet w obecnych realiach społecznych. Opisano współczesne rozumienie zjawiska kobiecości. Omówiono podejścia koncepcyjne dotyczące pojęcia „kobiecości”. Określono aspekty kształtowania się kobiecości w warunkach równości płci współczesnego świata. Idee kobiecości zarówno u kobiet, jak i u mężczyzn są sprzeczne i „rozmyte”. Kobiecość jest idealna dla większości kobiet. Zauważono rozbieżność, a nawet przeciwieństwo obrazów kobiecej i odnoszącej sukcesy kobiety w reprezentacji kobiet. Kobiecość jest bardziej związana z takimi dziedzinami życia kobiet, jak rodzina i macierzyństwo. Przeanalizowano charakterystyczne problemy tworzenia relacji i znaczenia kobiecości dla ich harmonizacji. Poczucie własnej wartości kobiecości wiąże się ze świadomym lub nieświadomym pragnieniem spełnienia ideału kobiecości. Stwierdzono, że chcąc być kobiecymi, kobiety dążą do osiągnięcia wewnętrznej równowagi i harmonii, a nie do wypracowania określonego zestawu cech.

Słowa kluczowe: płeć, kobiecość, jednostka, tożsamość, identyfikacja, samoocena, środowisko społeczne, standard, rola.

FEMININITY AS AN INTEGRAL ASPECT OF FORMATION OF RELATIONSHIPS IN THE MODERN DIMENSION

Kateryna Sotnikova

Postgraduate Student at the Department of Practical Psychology and Social Work

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Sievierodonetsk, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-9553-4897

e-mail: katherinesotnikova@gmail.com

Abstract. The article considers the peculiarities of the development of women's identity in the current social realities. A modern understanding of the phenomenon of femininity is described. Conceptual approaches to the concept of "femininity" are discussed. Aspects of femininity formation in the conditions of gender equality of the modern world are determined. The notions of femininity in both women and men are contradictory and "blurred". Femininity is ideal for most women. There is a discrepancy and even the opposite of the images of women and successful women in the imagination of women. Femininity is more associated with areas of women's lives such as family and motherhood. The characteristic problems of relationship formation and the importance of femininity for their harmonization are analyzed. Self-esteem of femininity is associated with a conscious or unconscious desire to conform to the ideal of femininity. It is stated that wanting to be feminine, women strive to come to inner balance and harmony, rather than developing a certain set of qualities.

Key words: gender, femininity, individual, identity, identification, self-esteem, social environment, standard, role.

ЖІНОЧНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМИН У СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

Катерина Сотнікова

аспірантка кафедри практичної психології та соціальної роботи

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Сєвєродонецьк, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-9553-4897

e-mail: katherinesotnikova@gmail.com

Анотація. У статті розглянуто особливості розвитку жіночої ідентичності в нинішніх суспільних реаліях. Описано сучасне розуміння феномена жіночності. Обговорені концептуальні підходи до поняття «жіночність». Визначено аспекти формування жіночності в умовах гендерної рівності сучасного світу. Уявлення про жіночність і у жінок, і у чоловіків – суперечливі й «розмиті». Жіночність є ідеалом для більшості жінок. Відзначено розбіжність і навіть протилежність образів жіночної та успішної жінки в уявленні жінок. Жіночність більше асоціюється з такими сферами жіночого життя, як сім'я та материнство. Проаналізовано характерні проблеми формування взаємин і значення жіночності для їх гармонізації. Самооцінка жіночності пов'язана з усвідомленим або неусвідомленим прагненням відповідати ідеалу жіночності. Констатовано, що, бажаючи бути жіночними, жінки прагнуть прийти до внутрішньої рівноваги і гармонії, а не виробленню у себе певного набору якостей.

Ключові слова: гендер, жіночність, індивід, ідентичність, ідентифікація, самооцінка, соціальне середовище, еталон, роль.

Постановка проблеми. Нині в умовах швидких соціальних змін у людини з'являється потреба в ідентичності. Для цього необхідно утвердитися у своїй особистісній, сімейній і професійній ролях. Насамперед це стосується жінок, адже усвідомлення й прийняття характеристик жіночності, наявних у межах існуючої культури, впливає на самооцінку з цих позицій та процес формування взаємин з іншими.

Формування жіночності, як атрибуту гендерної ідентичності, відбувається в процесі гендерної соціалізації під впливом біологічних, психологічних і соціальних факторів, культури нинішнього суспільства, закономірностей статевої диференціації. Можна стверджувати про цілісну природу жіночої ідентичності з урахуванням сукупності структурних компонентів, які безпосередньо пов'язані із жіночністю, – інформаційного, мотиваційного, емоційного, поведінкового.

Оскільки сучасний світ створює нові перспективи та формує нові реалії в реалізації жіночої особистості, здатної швидко адаптуватися до нових умов та стереотипів у відносинах із протилежною статтю, жіночність є адаптивним ресурсом, а її недостатня сформованість є індикатором порушень психологічного здоров'я та адаптації у соціумі загалом.

Гостроту проблемі самоусвідомлення сучасної жінки надає диференціація видів діяльності, постійне збільшення джерел знань про себе і свою соціальну роль, особливості соціалізації, результат якої визначається ступенем її особистісного розвитку, реалізацією творчого потенціалу й набуттям власної суверенності. Розмаїття джерел знань, у тому числі й про «справжню» жінку і те, як нею стати, призводить до фрагментарності її уявлень про себе та відповідності принципам психологічного благополуччя.

Аналіз актуальних досліджень. Проблематика жіночності досліджується вже тривалий час, однак і нині немає єдиної дефініції цього поняття, котре переважно тлумачать як сукупність рис характеру, притаманних жінці. Вагомий внесок у висвітлення гендерних досліджень здійснили такі науковці сучасності, як С. Айвазова, О. Вороніна, І. Жеребкіна, Т. Кліменкова тощо.

Для аналізу проблематики використані положення про статево-рольову соціалізацію особистості та її гендерну ідентичність С. Бем, Т. Бендаса, Ш. Берн, А. Борисюка, Л. Боярина, Т. Говоруна, В. Кравець, О. Літвінової, Дж. Міллера, В. Москаленка та інших. Утім проблема образу жінки, його стереотипності у процесі формування взаємин у гендерних дослідженнях розроблена не досить. Вона належить до тих тем, які залишаються поза основним фокусом інтересів наукового дискурсу.

Метою статті є ґрунтовний аналіз особливостей формування взаємин у сучасних реаліях та місця жіночності і її ролі в цьому процесі.

Виклад основного матеріалу. Гендерні дослідження у психології розвивалися не так інтенсивно, як в інших гуманітарних дисциплінах. Аналіз статевої відмінності, який здійснювався крізь призму психології, переважно спирався на досвід і дослідження чоловіків, породжуючи подвійне трактування і нормування, виходячи з маскулінного. Ситуація почала змінюватися останніми роками.

Гендер може розглядатися як історична та соціальна категорія. Природна гендерна ієрархія пов'язується з функціонально-рольовою моделлю поведінки. Тому гендер, будучи культурно та історично відносним феноменом, визначається не біологічно, а соціокультурно. Він також розглядається як сукупність уявлень про особистісні та поведінкові особливості чоловічого та жіночого. Ці особливості, взяті окремо, визначають фемінінність або маскуліність. Жіноче при цьому ідентифікується з тонкою інтуїцією, емоційністю, покірністю (Берн, 2004: 89).

Специфіка сучасного суспільного гендерного порядку пов'язана з ключовою роллю держави у формуванні зразків жіночності, з державною політикою емансипації жінок і підтримки материнства, зі збереженням традиційних патріархальних зразків у сім'ї та сексуальній сфері. Для цього гендерного порядку характерний поділ чоловічих і жіночих ролей у сім'ї. Чоловік вважається главою сім'ї, при цьому визнається найважливіша роль жінок в організації побуту. Від жінок очікується виконання основних домашніх ролей, турбота про дітей, хворих і стареньких.

Категорія жіночності (фемінності) – специфічна характеристика, яка є базовою для аналізу гендерної особистості. Жіночність визначає характерні форми поведінки, які очікуються від жінки у суспільстві, або соціальне вираження позиції, яке внутрішньо притаманне жінці, на переконання суспільства.

Останнім часом помітно посилилася цікавість до питання взаємин статей через соціальний прогрес і демократизацію стосунків між ними. Стирання кордонів між «чоловічими» і «жіночими» професіями, спільні навчання і праця змінюють і нормативні уявлення про чоловічі і жіночі статеві ролі, нівелюють багато «природних» відмінностей.

Ці зміни відбуваються швидко і викликають у багатьох людей адаптивне напруження, яке супроводжується психологічним дискомфортом. Чоловіки та жінки звинувачують один одного в утраті рис, які традиційно їх характеризували, між ними виникають суперечності стосовно того, які ж якості повинні характеризувати чоловіків і жінок на сучасному етапі розвитку суспільства і взаємин чоловіків і жінок.

Серед науковців поширена думка, що жіночність базується на інстинкті материнства, вродженій потребі опіки, турботи, які розвиваються лише під впливом соціуму. Також загальновідомо, що майбутня жіночність певною мірою визначається батьківськими прикладами, установками, очікуваннями тієї соціальної ролі, яку мати відіграє у сім'ї (Льїн, 2010: 216).

Водночас жіночність характеризується як ніжність, м'якість, витонченість. Це – особливості психічної структури та емоційної сфери жінок, здатність подобатися чоловікам. Зовнішній бік жіночності відображає зовнішній вигляд жінки, її обличчя, фігуру, манеру говорити, рухатися, одягатися. Сутнісний бік

жіночності виражає уявлення суспільства про те, якою повинна бути жінка, як поводитися, яку роль відігравати у соціумі.

Ідеали фемінінності нині, як ніколи, суперечливі. Згідно з ідеалом «вічної жіночності» буржуазної моди XIX століття, жінка повинна бути ніжною, красивою, м'якою, лагідною і водночас пасивною та залежною, дозволяючи при цьому чоловікам відчувати себе стосовно неї сильними та енергійними. Ці якості й нині високо оцінюються, формуючи ядро чоловічого розуміння жіночності. Але в жіночій самосвідомості з'явилися також нові риси: щоб бути з чоловіком на рівні, жінка повинна бути розумною, енергійною, винахідливою, тобто володіти деякими властивостями, які раніше становили монополію чоловіків (Ільїн, 2010: 219).

Репрезентацію жіночого образу у світовій культурі можна аналізувати з кількох основ. Наприклад:

- в аспекті рольових відносин у сім'ї: дочка, сестра, онучка, дружина, наречена, мати;
- в морально-етичному аспекті за допомогою символічних образів: Свята Марія, Єва, Богоматір, вавилонська блудниця, праведниця, грішниця;
- у філософсько-символічному аспекті: Прекрасна принцеса, Софія Премудра, Мати Сира Земля тощо;
- в аспекті суспільної презентації: студентка, домогосподарка, керівник, працівниця та ін.

Але все це лише певні образи, за допомогою яких можна спробувати глибше зрозуміти природу жіночності, однак не має чітко визначених критеріїв такого зрозумілого, проте водночас неоднозначного поняття.

Виявлення специфіки самоідентифікації жінки індустріального й традиційного суспільств (що вже є окремим аспектом дослідження) призведе до встановлення або заперечення історичного взаємозв'язку між зазначеними типами жіночності й жіночністю постіндустріального суспільства. Крім цього, взаємний вплив жінок різних форм соціальності є основою для порівняльного аналізу різних типів самоідентифікації, розкриття закономірностей трансформації жіночої самоідентифікації в історичній ретроспективі, а також дозволить змоделювати тип жіночності наступного за постіндустріальним суспільства (Срібна, 2017: 282).

На формування жіночності у підростаючого й молодого покоління впливають різноманітні соціальні інститути, художня література, глобальна мережа Інтернет, кіномистецтво, телепрограми та інші засоби масової комунікації, політичні процеси, колективні відносини, а також стереотипи, еталони жіночності.

Найважливішим інститутом формування жіночності є сім'я, стосунки, які формуються у дитини з батьками. Освоєння соціального досвіду інтенсивно протікає в дошкільний період, і саме батьки є для дитини важливими соціокультурними моделями маскуліної та фемініної поведінки. Ефективність такого освоєння залежить, окрім сім'ї, ще й від інших умов рольової соціалізації, зокрема сукупності ровесників, навчання тощо.

Великий вплив на формування жіночності має жіноча ідентичність власної матері, яка переважно стає основою для наслідування або антинаслідування. Залежно від характеру сімейних взаємин підростаюча дівчина так чи інакше ідентифікує себе з матір'ю, «всотуючи» її установки та переконання щодо жіночності та сексуальності (Серєда, 2004: 56).

Не можна применшувати в цьому процесі ідентифікації з матір'ю роль батька та інших близьких родичів. Батько генерує в доньки відчуття захищеності, яке дозволяє їй в атмосфері безпеки формувати такі жіночі якості, як краса і ніжність.

Можна припустити, що ціннісні орієнтації жіночої особистості формуються за рахунок впливу гендерних стереотипів. Це яскраво проявляється у студентські роки, в особливий для цього віку період професійного становлення. У цей період відбувається свого роду переоцінка цінностей. Студентські роки є етапом інтенсивного формування системи ціннісних орієнтацій, яка має великий вплив на зміцнення особистісних характеристик загалом.

Індивіди в цей час розвитку прагнуть сформулювати першочергові цілі, установки, а також світоглядні позиції, спираючись на які намагаються планувати свою поведінку, діяльність і вибирають необхідні норми і ресурси для їх реалізації.

Водночас, бажаючи бути жіночними, молоді дівчата і жінки прагнуть прийти до внутрішньої рівноваги і гармонії, а не вироблення у себе певного набору якостей. При цьому процес пошуку і розкриття жіночності у собі триває у жінки протягом усього життя, відбувається постійне підстроювання до змінного з віком ідеалу жіночності.

Варто зауважити, що зміст фемініної шкали становлять характеристики, необхідні для встановлення і підтримки близьких міжособистісних взаємин (прагнення втішити, м'якість у висловлюваннях тощо), експресивні характеристики поведінки (поступливість, милосердя та ін.), характеристики, які передбачають високий рівень емпатії і спрямованість на колективізм (сприйнятливості до потреб інших тощо). Зміст фемінінних характеристик відображає пасивну, залежну рольову позицію, націлену на досягнення успіху у стосунках у неформальному мікросоціальному середовищі.

Центральне місце в теоретичному осмисленні гендеру належить його тлумаченню як соціально-культурної категорії. Гендер є формою вираження жіночності, те, що становить зміст цього соціального конструкту. Ідеологія, політика, релігія, мистецтво, література, засоби масової комунікації – інструменти, які беруть активну участь у формуванні жіночності.

Значний вплив на сучасне розуміння жіночності мають засоби масової інформації. Саме вони поширюють у великі маси певні актуальні соціальні та культурні стереотипи щодо варіацій образу жінки сучасності. Можна виділити три основні напрями зображення жінки, які транслюються через рекламу, фільми

та мультиплікацію, соціальні мережі. Один із них – привабливий образ ділової та успішної жінки, справжньої «бізнес-леді». Такий образ увібрав у себе традиційно маскуліні якості, тому жінки, яких ми бачимо з телеекранів і гаджетів, є сильними, сміливими, соціально активними, незалежними від чоловіків, на все мають свою думку. Крім того, така жінка приваблива фізично – має атлетичну статуру, займається спортом та слідує за своєю зовнішністю і здоров'ям. До того ж вона інтелектуально розвинута, талановита та успішна у своїй професії. Саме цей образ є дуже популярним у соціумі (Москаленко, 2020: 45).

Висновки. Таким чином, жіночність, як правило, ототожнюється з «жіночим» і означає зниження соціального і культурного статусів, традиційно сприймаючись як культурно вторинний феномен. «Жіноче» за сформованою повсюдно традицією виявляється за межами норми. Тобто стереотипне розуміння жіночності пов'язане насамперед з гендерною нерівністю. Остання як соціокультурний конструкт виникла на основі природних, біологічних відмінностей між чоловіками і жінками. Соціальні норми і ролі постійно змінюються в часі, проте гендерна асиметрія залишається майже незмінною.

Гендерні відмінності більше не розглядаються як дихотомічні відносини чоловічого і жіночого, чоловіків і жінок, мужності і жіночності. Значення і форма класових, гендерних расових/етнічних відносин створюються у разі взаємодії один з одним. Соціологічний та психологічний фокус зміщується від вивчення жінок як когерентної категорії, що включає індивідів, які володіють перерахованими вище характеристиками, до аналізу продукування і конструювання гендерних практик, в яких актуалізуються прояви фемінінності й маскуліності стосовно один одного.

Виховання у собі жіночності певною мірою визначає свідомість, поведінка завжди впливатиме на жіночу свідомість. Важливо не стільки виховувати у собі жіночність, скільки дозволити проявляти її у повсякденному житті.

Уявлення про жіночність і у жінок, і у чоловіків – суперечливі й нечіткі. Жінки схильні сприймати жіночність як свою невід'ємну характеристику, якимось жіноче начало, асоційоване з певними рисами характеру і манерами поведінки. Насправді, жіночна жінка є ідеалом для більшості жінок, ніж успішна.

Жіночність більше асоціюється з такими сферами жіночого життя, як сім'я і материнство. Пряма кореляція уявлення про ідеальну жінку як жіночної з виразністю у жінки фемінінних рис, а також з прямою і непрямою самооцінкою жіночності відображає, на наш погляд, те, що самооцінка жіночності пов'язана з усвідомленим або неусвідомленим прагненням відповідати ідеалу жіночності. А пряма кореляція загальної самооцінки і самооцінки жіночності вказує на значущість ідеалу жіночності.

Список використаних джерел:

1. Берн Ш. Гендерна психологія. Москва : Прайм-Єврознак, 2004. 320 с.
2. Болен Д.Ш. Богині в кожній жінці. Нова психологія жінки. Архетипи богинь. Москва : Софія, 2007.
3. Ільїн Е.П. Стать і гендер. Санкт-Петербург : Пітер, 2010. 688 с.
4. Москаленко В.В. Жіночність у психології: основні критерії та підходи. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Харків. 2020. С. 43–47.
5. Серєда Е.І. Інтегрований підхід до праці з жіночною ідентичністю. *Сімейна психологія і сімейна терапія*. 2004. № 3. С. 53–58.
6. Срібна О.В. Сучасна жінка: психологічні аспекти самоідентифікації. Матеріали круглого столу «Провідні тенденції та закономірності становлення базових парадигм української психології», 2017 р., м. Київ. Київ, 2017. С. 40–41.

References:

1. Bern, S. (2004). *Gender psychology*. Moskva: Prime-Evroznak. 320 p. [in Ukrainian].
2. Bolen, D.Sh. (2003). *Bogini v kozhnii zhintsi. Nova psykhologiya zhinky. Arkhetypy bogyn*. Kyiv: Foliant, 300 p. [in Ukrainian].
3. Ilyin, E.P. (2010). *Stat' i gender*. Piter, 688 p. [in Ukrainian].
4. Moskalenko, V.V. (2020). *Zhinochnist u psykhologii: osnovni kryterii ta pidkhody*. Visnyk Kharkivskogo natsionalnogo universytetu imeni V.N. Karazina. Kharkiv. Pp. 43–47 [in Ukrainian].
5. Sereda, E.I. (2004). *Integrovanyi pidkhid do pratsi s zhinochnoyu identychnistyuu*. Simeina psykhologiya i simeina terapiya. No. 3. Pp. 53–58 [in Ukrainian].
6. Sribna, O.V. (2017). *Suchasna zhinka: psykhologichniy aspekt samoidentyfikatsii*. Materialy kruglogo stolu "Providni tendentsii ta zakonmirnosti stanovlenya bazovykh paradigim ukrainskoi psykhologii", Kyiv. Pp. 40–41 [in Ukrainian].